

A kötet szerzőjének szerepét nem lehet alábecsülni a "jog és irodalom" hazai térhódításában. A Szegedi Tudományegyetem oktatójaként már 2001-ben Kafka *A per* című művének lehetséges jogelméleti értelmezéseiről publikált, majd ezt több hasonló tanulmány követte. A 2010-ben megjelent kötet lényegében a korábbi munkák összefoglalásának igényével született, a lényeges elemeket – a "jog és irodalom" jogelméleti problémái; az amerikai kezdetek; Kafka-elemzések; és a narratív jogelmélet lehetőségei és korlátai – mind megtalálhatjuk benne.

Ez az összefoglaló jelleg egyrészt előnyös a kötet szempontjából, mivel bevezeti az olvasót a "jog és irodalom" egyes részterületeinek alapkérdéseibe. A szerző megállapításai gyakran újszerűek és meglepően hatnak a hazai közegben, az amerikai előtörténet elemzése során szokatlan élességgel mutat rá arra, hogy egyáltalán nem természetes, hogy a jogász és az irodalmi műveltség olyan élesen elválik egymástól, mint az napjainkban megszokott. A Jefferson nevével összefonódó, az erényt a középpontba állító republikánus hagyomány legbensőbb lényegéből következett a jogi szakbarbárság elutasítása, és jogász műveltség összekapcsolása az irodalommal. Ezt jól mutatja, hogy a 19. század első évtizedeiben a jogi tanulmányok integráns részét alkották mind a filozófiai, mind a szépirodalmi művek. (47–81.) A jog és az irodalom kapcsolatának tehát a maitól eltérő konfigurációi is léteztek, és ennek felismerése segít abban, hogy napjaink helyzetéről árnyaltabb véleményt fogalmazzunk meg, és akár az oktatás kérdéseit is eltérően lássuk.

A kötetben tárgyalt témák széleskörűsége azonban, sajnos, az átlagos olvasó számára akár ijesztő is lehet, mivel néha túlzottan sokat kíván tőle. Érezhető, hogy a szerző rendkívül magabiztosan mozog a "jog és irodalom" problémafelvetései között, kezdve a metaelméleti problémáktól a narratívumokig, de sajnos nem minden esetben nyújt segítő kezet ezek megértéséhez az olvasónak. Egyes esetekben talán érdemesebb lett volna kicsit egyszerűbben kibontani bizonyos gondolatmeneteket, mégha ez az átfogóság és a tudományosság rovására is ment volna (lásd például a történeti elbeszélések problémáját 37–43.). Az értő olvasást tovább nehezíti, hogy a lábjegyzetek végjegyzet formájában kerültek a kötetbe, és e szokatlan szerkesztői megoldás nagyon gyakran lehetetlenné teszi a folyamatos, megszakítás nélküli olvasást, ami a megértés egyik alapfeltétele.

Mindenképpen ki kell emelni a szerző stílusát, mely jelentősen különbözik a jogtudományban, és ezen belül a jogelméletben megszokott, bevett nyelvhasználattól. Nagy Tamás e téren jelentősen megújítja a tudományos írást, ugyanis sokkal közvetlenebb, párbeszédre hajló, és kételyeit el nem rejtő nyelvet használ, ami alapvetően eltér a gyakran "kinyilatkoztatásokra" és akadémiai szárazságra épülő, egyoldalú írásbeli – tanulmánybeli és monografikus – megnyilatkozásoktól. Csak reménykedni lehet abban, hogy ez akár a jogelméleti művek "stílusforradalmát" is magával hozhatja, vagy legalábbis hatást gyakorolhat a jövő szerzőire.

Mint látható, Nagy Tamás munkáját nem könnyű a hagyományos értelemben értékelni. Részben azért, mert a szerző választott kutatási területét imponáló tudással és magabiztossággal műveli, erről semmi sem árulkodik beszédesebben, mint a kötet végén található irodalomjegyzék. Továbbá azért sem, mert az egyes kérdésfelvetések önmagukban is olyan tág reflexiós lehetőséget rejtenek, illetve kínálnak fel, hogy mind-mind önálló megvitatásra érdemesek. Éppen ezért ajánlható a kötet mindenkinek, aki érdeklődik a jog elméleti kérdéseiről

valami teljesen másra kíváncsi, mint amit eddig a jogelmélet nyújtani tudott.

Fekete Balázs

*

JAKAB ANDRÁS: *Az új alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei.* Hvg-Orac, Budapest, 2011. 379 o.

Az Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei – veszi kezébe az olvasó nagy várakozással Jakab András egyetemi docens kiadványát. Az első benyomás ezt követően az, hogy mintha a cím hamarabb lett volna meg, mint a tartalom. Ez persze nem von le a tartalom értékéből, de meg kell jegyezni, hogy a könyv nem az Alaptörvény keletkezésének és gyakorlati következményeinek szisztematikus áttekintése. Inkább alkotmányozási kordokumentum: értő helyzet- és normaelemzés; egy jobb Alaptörvényért vívott szakmai küzdelem lenyomata.

A kötet négy elkülönülő részből áll. A szerző először az alkotmányozás során közzétett korábbi írásait gyűjtötte össze. Ezek kimondva, kimondatlanul azzal a céllal készültek, hogy az egyes kérdések kapcsán felhívják az alkotmányozók figyelmét arra az alkotmányos minimumra, amelyet egy Európának mondott államberendezkedés megkövetel. Az írások kiválóan, bár példálózó jelleggel mutatnak rá arra, hogy melyek voltak az alkotmányozás során felmerülő kritikus kérdések: a kétkamarás parlament szükségessége és lehetséges formája, a kétharmados törvények körének szűkítése, vagy éppen az új alkotmány létrehozásának és elfogadásának legitimációs problémái.

Az egyes írások gyakorlati haszonnal forgathatók, szerzőjük a tudását, széles szakirodalmi tájékozottságát úgy használja, hogy az alkotmányozó számára konkrét jogi problémák megoldásához nyújtson konkrét fogódzókat, bemutatva külföldi megoldásokat, nemzetközi jogi elvárásokat, elméleti és dogmatikai alternatívákat, vagy akár tudományosnak kevéssé mondható politikológiai megfontolásokat is (168–169. o.).

A könyv második része a szerző alkotmánya, szintén korábban már közzétett magántervezete – "szakmai álláspont kialakítása céljából". Lábjegyzetben meg is találjuk a neves professzorok névsorát, akik a korábbi alkotmányozási hullámok során vállalkoztak arra, hogy alkotmány-tervezettel gazdagítsák a szakmát. Ebbe a sorba illeszkedve alkotja a könyv gerincét a konszolidációs normaszöveg és a hozzá fűzött magyarázat, amely például egy tömör, a politikai és a szakmai viták során megfogalmazódó igényeket összehétközítő preambulumos szövege; vagy éppen korrigálja a hatályos Alkotmány sok vitát kiváltó, európai uniós hatáskörtruházási szabályát. Olvasható, hogy kisebb változtatással része lett az Alaptörvénynek például az állam és az ember viszonyát rögzítő szabály, amely szerint mindenki felelős önmagáért, és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni (196–197. o.).

A kötet harmadik része az új Alaptörvényt mutatja be. Teljeskörűen összevethető, hogy mi valósult meg azokból a szakmai érvekből, amelyeket a szerző az első két fejezetben felvonultatott. A normaszöveg azonban az értelmezéssel együtt fog élni, ezért a szerző szemüvegével egy gyors pillantást vethetünk a lehetséges értelmezési irányokra: megtudhatjuk például, hogy Európa leghosszabb preambulumszövege hogyan vehet részt az Alaptörvény más szakaszainak kibontásában, lehet-e gyakorlati jelentősége annak, hogy az államunk neve Magyarország lett,

vagy miért problémás az Alkotmánybíróság hatáskörét szűkítő rendelkezés. A szerző álláspontja szerint bár a normaszöveg változatlan maradt, a házasság fogalmát például nem szükségesszerű úgy értelmezni, ahogy azt az Alkotmánybíróság eddig tette. Az Alaptörvény e paragrafusával kapcsolatban megjegyzi azt is, hogy a család intézményét továbbra is védi az Alaptörvény, és szövegszerűen továbbra sem mondja ki, hogy ennek alapja házasság lenne. Az új Alapvetés C) cikk (3) bekezdésében található normaszövegnél ("Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.") pedig Jakab András kiválóan emeli ki az állami erőszak privatizálásának alkotmányjogi problémáját.

A szerzőre általában jellemző a dicséretes módon egyenes és világos beszédmód, ám néhol az egyes gondolatok kidolgozása inkább elnagyoltnak, leegyszerűsítettnek tűnik. Így például a szerző egy határozott félmondatban foglal állást abban a sokat vitatott kérdésben, hogy hogyan alakul a preambulum normatív ereje ("márpedig maga a normaszöveg nagyobb normatív erővel bír a preambulumnál" (182. o.)), vagy hogyan lehet értelmezni a közpénzek fejezet első, 36. §-át (279–280. o.). Mindezek ellenére az egyes cikkekhez fűzött megjegyzések alkalmasak arra, hogy tükrözzék a szakma – ahogy a szerző is értékeli – meglepően egységes, Alaptörvényre vonatkozó első olvasatát. Emellett a táblázat (173–176. o.) és a szöveges összevetés pontosan tárja föl a jelenlegi Alkotmányhoz képest elfogadott változtatásokat.

A könyv negyedik része a Függelék. A kötet fentebb említett jellegét erősíti, hogy a szerző itt becsatolta a kötet megjelenésekor hatályos Alkotmány szövegét, az Alkotmánybíróság hatáskörmódosítási tervére adott alkotmánybírói állásfoglalást, az Alaptörvény kodifikációs folyamatának első lépéseként nyilvánosságra hozott szabályozási elveket, a Velencei Bizottság állásfoglalását az új Alaptörvény alapjogi szabályait illetően, végül bónuszként saját alkotmánybírói beadványát a pártfinanszírozás alkotmányosságáról.

Sólyom László előszavát idézve: "[e]z a könyv jellemző dokumentuma annak az erőfeszítésnek, amellyel a jogtudomány művelői a 2010-ben és 2011-ben lezajlott alkotmányozási folyamatot kísérték".

Gárdos-Orosz Fruzsina

*

SCHWARZE, J.: *Zukunftsaussichten für das Europäische Öffentliche Recht. Analyse im Lichte der jüngeren Rechtsentwicklung in der Mitgliedstaaten und der Europäischen Union. Nomos, Baden-Baden, 2010. 149 o.*

Jürgen Schwarze, az Albert Ludwig Egyetem (Freiburg im Breisgau) Közjogi Intézetének intézetigazgató egyetemi tanára főként az EU közigazgatási jogára vonatkozó tudományos munkásságáról ismert szakmai körökben. Továbbá e tudományterület legjelentősebb művelőinek egyike, német, angol, és francia nyelven is megjelentetett összefoglaló európai közigazgatási jogi monográfiája miatt.⁶ A szerző azok közé a jogtudósok közé tartozik, akik angolul, franciául, németül, olaszul, és spanyolul nemcsak szakirodalmat olvasnak, hanem publikálnak is.

⁶ Schwarze, Jürgen: *Europäisches Verwaltungsrecht*. Nomos, Baden-Baden, 2004.²

Az ismertetendő kötet egyfelől részben újdonság, másfelől pedig a szerző szellemi horizontjától sem tekinthető gyökeresen távolállónak. Újdonsága abban rejlik, hogy a szerző az európai közjog jövőbeli kilátásait a jelen adott-ságaiból kiindulva egységként láttatja. Ha meggondoljuk, hogy a szűkebb értelemben vett (büntetőjogtól, és pénzügyi jogtól mentes, az alkotmányjogot és a közigazgatási jogot magában foglaló) közjog fogalma a német (de a francia és az angolszász) jogi gondolkodástól sem idegen⁷ (bár ezzel nem azt sugalljuk, hogy szokványos, vagy elfogadott), azonban európai közjogról eddig nem volt mindennapos a tudományos diskurzus. A mű nem áll távol abban a professzor korábbi köteteitől, hogy a széles idegennyelvi forrásokból való merítésen túl a szemlélete esetjogias (ez az EU jogban általános angolszász örökség).

A kismonográfia összehasonlító irányultságú. Az összehasonlítás az egyes nemzeti alkotmányjogi és a közigazgatási jogi fejlődésvonalak bemutatására törekszik. Azonban nem teljes körű, a szerző csupán a nagy tagállamok (a kötet sorrendjében haladva: Németország, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, és Spanyolország), valamint a közép-és kelet-európai tagállamok ismertetésére szorítkozik (itt Lengyelország és Csehország többször; a balti államok, és Románia, valamint Bulgária szinte alig kerül említésre). A kötet szempontjából releváns alkotmány- és közigazgatási jogi kérdések⁸ külön pontban való bemutatása a nagy tagállamok esetében megtörténik (Nagy-Britanniát kivéve, a sajátos *common law*-jogrendszerén alapuló eltérő fogalomhasználat miatt), a kelet-közép-európai államok esetében a szerző eltérő módszert követ (itt az EU-jog átvétele, az Európa-klauzulák, és két "Európabarát" alkotmánybíró: a lengyel és a cseh gyakorlat bemutatása a hangsúlyos).

A kötet mintegy "melléktermékeként" figyelhető meg, hogy az egyes államok fejlődésének eltérő jellege megnyírtre más-más hangsúllyal valósult meg. Az Európai Unió hatása a német Alkotmányra jelentős volt alapvető szinten (25-26. o.), és hatott a kiadatási jogra (*Auslieferungsrecht*) is. Továbbá a férfiakkal azonos tevékenységet végző női katonák jogainak támogatását is befolyásolta 2000-ben a *Kreil-ügy* (C-285/98), illetve a Lisszaboni Szerződés változásokat generált a reformálás alatt lévő szövetségi és tartományi közigazgatási szint viszonyában (*Föderalismusreform*). A francia Alkotmány esetében a 2008. július 23-i alkotmányreform jelentett új színezetet. Nagy-Britannia és Spanyolország vonatkozásában pedig az Alapjogi Charta. Olaszországban számos új törvény meghozatala jelentett változást. A közigazgatási jog vonatkozásában a főbb változások tanulságait a szerző több jogeset ismertetésével vonja le a nagy tagállamok esetében. A meglehetősen általános jellegű, Kelet-Közép-Európára vonatkozó ismertetésből a lengyel és a német Alkotmánybíróság "Európabarát" gyakorlatának ismertetése emelkedik ki. A lengyel állampolgárok kiadatását megtiltó alkotmányi rendelkezést (Alkotmány 55. §), új, EU-kompatibilis szabályozás váltotta föl 2006-ban. A cseh Alkotmánybíróság szintén 2006-os, az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos keretszabályozást becikkelyező törvény részben téves szabályozását tette EU-

⁷ A tárgykörbe tartozó angolszász tankönyvek címe többnyire 'Constitutional and Administrative Law', míg a francia alkotmány- és közigazgatási jogot 'Droit public' címmel is szokás kurrikulárisan feldolgozni, és a csak csupán 'Droit administratif' címet viselő kötetek is gyakran feldolgozzák az államszervezettel kapcsolatos jogi kérdéseket.

⁸ A közigazgatási kérdések bemutatása nagyszámú jogeset ismertetésén keresztül történik. Az anyag e része igen heterogén.